

MUZAFFER GÖKMAN, *Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası I*, İstanbul 1981, XXIV – 1038 Sayfa. İç kapakta: İlaveli 3. bası, Kültür Bakanlığı, Doğumunun 100. Yılında Atatürk Yayınları No. 28, kayıtları da bulunmaktadır. Başlıkların İngilizce çevirileri de yapılmıştır. Fiyatı 600 lira.

İçinde bulunduğumuz Atatürk Yılı sırasında en güzel ve yararlı kitaplardan birini yayınlama sanı Muzaffer Gökman beye aittir. Yıllarca yöneticiliğinde bulunduğu Bayezid Devleti Kütüphanesi'nden emekliye ayrıldıktan sonra, yeni başlayan bir görevlinin heves ve gayretini kat kat aşan bir çaba ile yıllardan beri topladığı malzemeyi değerlendiren Gökman, şimdi hacimli bir Atatürk kaynakçası ile en güzel katkıya önümüze sermektedir. Böylece devletimizin kurucusunun yaşam ve devrimini, hakkında yazılan kitap ve makalelerle sonraki nesiller öğretmeğe ve aynı zamanda yol gösterme olanağını sayın derleyici sunmaktadır.

Bu güzel çabanın eski sayılabilecek bir geçmişi bulunmaktadır. İstanbul'da 10 Kasım 1954 günü düzenlenen "Atatürk Kitapları Sergisi" sonunda bir kaynakça yayınlaması fikri olgunlaşarak 1957 yılında gerçekleşmiş ve yıllar boyunca gelişen bu çalışma bir çeyrek yüzyıl sonra hacimli bir kitaba dönüşmüştür. Böyle bir çabanın olgunlaşmasının ne zahmetli bir iş olduğu, biraz uğraşanlar tarafından hemen gözlenmektedir. Bu işi başarıyla sonuçlandıran Gökman, elimizdeki cildin henüz birincisi olduğunu belirtirken "Üçüncü bası için" bölümünde (S. XVII - XVIII) kaç tane daha çıkacağını açıklamamaktadır. Hürriyet gazetesinin pazar günleri eki olan *8. Gün* adlı derginin, 78. sayısında [(30. VIII. 1981) S. 20] 3 cild tutacağı açıklanmıştır. Son cilde 1981 yılı içinde çıkacak kitapları derleyeceğini açıklayan Gökman'dan daha şimdiden bitirmesini sabırsızlıkla beklemekteyiz.

Elimizdeki hacimli kitap Atatürk'ün askerliğe dair yapıtlarının kaynakçasıyla başlamaktadır. Her dönem için bir kronoloji verilmek yoluyla, erbabı olmayanların ilk ağızda yararlanacakları bir kaynak sağlanmıştır. Bu arada devrim tarihimizde önemli roller oynamış kişiler için kısa yaşam öyküleri konmuştur. Gerçi Atatürk ile ilişkisi olanların çok kısa da olsa yaşamlarını vermek, elimizdeki kitap gibi beş cilde yetmeyecek bir çabaya yol açar. Bunu önlemek için kendine göre bir seçme yapan Gökman, kronoloji dışında bazı önemli konular hakkında da açıklama yapmak gereğini duymuştur (S. 314-320 deki gibi). Böylece ansiklopedik bilgi verme yolunda ilk adım atılmaktadır. Büyük gereksinme duyulan bu konu "Nutuk'da adı geçenler için" hazırlanmış olmakla birlikte, henüz doyurucu olmaktan uzaktır. Yapılmak istenen ciddi çalışmaların bir an önce bitmesini sabırsızlıkla beklemekteyiz. Zira çoğu konular daha şimdiden içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Kişiler karıştırılmakta, yer isimleri değiştirildiği için çoğu olayların nerelerde olduğunu bilmekten uzak kalmaktayız. Bununla beraber karamsar bir tablo çizmek amacıyla değiliz. Çünkü bu cildinde Gökman ayrıntılar üzerinde durmakta, ilerde mütehasısları tarafından daha ince detaylar üzerinde durulması yararına işaret etmektedir. Atatürk'ün yaşamı yanında, devrimi ile ilgili bölümler her zaman için canlı-

lılığını ve çekiciliğini koruyan bir konudur. Doğduğu ve yetiştiği çevreden başlayarak, içinde bulunduğu ortamı her zaman için inceden inceye gözlemeğe girişen Atatürk, bu vasfından insan yönetme yeteneğini kullanmakla başarılı olduğunu ispat etmiştir. Bu vasıflarını yansıtan özgün belgelerin ortaya çıkışı da araştırmalara yön vermektedir. 1906 yılında kurduğu Vatan ve Hürriyet Cemiyeti, devrim çekirdeğinin meydana gelmesine yol açmıştır. Atatürk'ün yaşamı sırasında konu edilen bu cemiyet için (n. 113) sonradan etraflı bir araştırma yapılmamıştır. 1908 Meşrutiyet olayının öncülerinden olan bu girişimin Atatürk'e çevresini genişletme olanağını sağlamıştır. Sonradan katıldığı Tobruk ve Anafaltar muharebeleri komutanlık yeteneklerini olgunlaştırmıştır. Ayrıca düşün yönünün gelişmesi kitap yazacak kadar ileri gitmiştir (n. 1-7). Kurtuluş Savaşı başlar başlamaz söylediği nutuklar ve kaleme aldığı makaleler ile girişimin yasallığı ve dayandığı tarihsel gerçeklerin neler olduğunu anlatırken, sağlam bir ekin sahibi olduğunu kanıtlayan Atatürk'ün daha yeni devletin adını vermeden Türkiye Büyük Millet Meclisi döneminde önyak olduğu yayınlar (S. 773, *Türk Dili* c. XXXIV/302 Kasım 1976, C. Öztelli'nin makalesi) dahi, Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültüredür ilkesinin yaygınlığı hakkında bilgi verebilir mi? Gökman, Atatürk ve Kültür Konuları (S. 571-584 n. 2796-2871) bölümünü açmakla, Atatürk'ün kuruluşuna ve gelişmesine büyük özen gösterdiği Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Halk-evleri için olan kitapları göstermiştir. Günümüzde en çok eleştiri konusu olan dil devriminin karşıt görüşlerinin yeri ve dayanakları ilkeleri yansıtacak yapılara da yer verilmeliydi. Kişisel varlığına kalıtıcı bıraktığı kurumları devlet veya devrin tek partisine bırakmama görüşünü yansıtan yayınlar bulunmaktadır. Halkevlerinin böyle bir koruma altında tutulmamaları, siyasal akımlar karşısında önce yozlaşmasına sonra da kapanmasına yol açmıştı. Halkevleri için konunun bu kadar olmadığı bellidir. Gökman'ın sonraki cildleri bunları getirip getirmeyeceğini bilmediğimiz için fazla bir şey söyleyemiyoruz. Aynı husus, yaşamının son yıllarında Hatay davasına eğilen Atatürk'ün bu sorunu başarıyla çözümlemesine de işaret etmeliyiz. Hatay'ın anavatana kavuşmasını görmemekle bereber, sağlam ilkelere oturtması, seziş gücünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Atatürk'ün dış politikada da işleri yetişkinlerin eline verirken, ülke çıkarları ile nasıl bağdaştırdığını son araştırmalar ortaya koymuştur. Silahlı mücadele sonunda elde edilen bağımsızlığın yaşatılma bireylerinin neler olduğunu açığa çıkaran Atatürk, askeri başarıların elde edilmesinden sonra komşu ülkelere dost elini uzatmakla maceracı biri olmadığını, ulusunun refahını sağlayacak, çağdaş uygarlık düzeyine çıkmasını amaçladığını ispat etmiştir. Böyle bir girişimin, bir kişi tarafından değil, yetişkin bir kadro tarafından gerçekleştirileceği görüşünde olan Atatürk, eğitim devrimi ile bunu topluma mal edilmesini istemişti. Muzaffer Gökman bu sorunları içeren kitapları (S. 359-397 n. 1619-1865 arası Dış Politika ile S. 535-558 n. 2571'den başlayan Devrimler bl.) buraya almakla, Saltanat ve Hilâfet (S. 399), Hatıralar (S. 585) bölümlerini de zenginleştirmiştir. Esas ulusal bayramımız olan Cumhuriyet üç bölüm halinde ele alınmıştır: Kutlama ve anımları bakımından aynı birer yer edinen Onuncu ve Onbeşinci yıllar gerçekten sonraki nesiller için ayrı birer inceleme konusu olacaktır. Sırasıyla S. 425, S. 507 ve S. 525 de derlenen kitaplar arasında, kutlama programları, yıldönümlerinde söylenen nutuklar ve şiirler de alınmakla,

bir an için gereksiz, sonradan belge niteliğini taşıyacak en ufak basılı malzemeyi eksik etmeyen Gökman, son kısımlarda pulları ve banknotları da derlemiştir. Uzun yıllar yurt içinde basılma olanağını bile bulamadığımız bu kıymetli kağıtlar koleksiyoncular tarafından merakla aranmaktadır. Yoksulluk yıllarında pul için kullanılan kağıtların ıllıklığı, sonradan düzeltilmiştir. Burada tek önerimiz, pulların kronolojik bir sırasının verilmesidir. İsmi kadar, çıktığı yıl ve içerdiği konular, filatelist (pul sever) leri ve hatta araştırmacıları da ilgilendirir. Ayrıca belirli bir dönemden sonra pullarımız yurt dışında basılmayıp, kendi basımevlerimizde ve kendi sanatçılarımız tarafından meydana getirilen portreler ve desenler basılmıştır. Bu konuda da güzel pul kataloglarımız ve pulculuk dergilerimizde makaleler bulunmaktadır. Başka bir araştırmaya bırakarak, elimizdeki kitaba dönersek, şiirler, destanlar, hikaye ve romanlara da yer verildiği bu kaynakça, yazın tarihi araştırmacılarına da yön verecektir. Dergi ve gazetelerin özel sayılarını da ele alan Gökman, bunların birer dökümünü vermekle araştırmacıların işini kolaylaştırmıştır. Atatürk devriminin resmi sözcüsü *Ulus* gazetesinin özel günler için verdiği ekleri de tarayan Gökman, forma yapıllşları ve ücretleri hakkında da bilgi vermekle, o zamanki rayiç değerler üzerinde de not düşmüş oluyor. Şimdi kitap piyasalarında baş döndürücü fiyatlara ulaşan bu kitap ve dergilerin diğer sayılarından incelemlerin katılması kaçınılmazdır. Bu özel günlere ait diğer yayınların devamının ne olduğunu şimdiden merak etmekteyiz. Bunların sonraki ciltlerde ele alınması umulur.

Bu kaynakçayı araştırmacılara kazandıran Muzaffer Gökman bey, bu yapıtıyla Atatürk yılına anıtsal bir katkıda bulunmaktadır. Üretici bir kütüphaneci olarak yararlı yayınlarını daha önceleri de gördüğümüz M. Gökman, bu başarısıyla kişisel övünmesi yanında yaratıcısı olduğu Bayezid Devlet Kütüphanesinin de başarısını ortaya koymaktadır. Resmi devlet nüshalarından birini alan bu kitaplıkta, 1946 yılında sonraki yayınların yasal yollarla girmesi yanında, bir nedenle girememiş ve andığımız tarihten önce çıkıp ta pek az kitaplıkta bulunan belge niteliğindeki kitap ve broşürlerin sayısı az değildir. Bu konuda girişim yapan kuruluşlar için konuşmak henüz erkendir. Bunları başarıyla çözümleyeceğine inandığımız Gökman'ı bu devasa kitabından dolayı kutlarken, onun duyduğu kıvancın biraz paylaşmış olmakla haksızlık etmediğimiz kanısındayız. Başarılı derleme ve çalışmalarını kendimize örnek aldığımız müelliften diğer ciltlerini bir an önce yayınlanmasını dilemek yanında, hazırladığı diğer yapıtların da sonraki nesillere yararlanma için sunmasını diliyoruz. Yorulmak bilmeyen gayretleri ile türk ekinine değerli katkıları bulunan Gökman'ı bir kez daha kutlama olanağı bulduğumuz için mutluyuz.

ATILLA ÇETİN, *Başbakanlık Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1979, 171 S.

Yeni ve Yakın Çağ tarihleri üzerinde çalışanlar, günümüzde Başbakanlık Arşivi diye tanınan eski Osmanlı Devleti Arşivi'nin değerini her zaman için takdir etmişler ve yararlanma yollarını aramışlardır. Bununla beraber tam olarak bilindiği söylenemez. Zira sayıları milyonlar ile ölçülen bu arşivdeki malzemenin henüz